

ZAPISI

Leonardo Vicidomini

Zrinski kot gospodarski most med Ogrsko in Benetkami

Ta članek je povzetek obširnejšega in bolj izdelanega poglavja moje diplomske naloge iz ekonomske zgodovine vzhodne Evrope; naloga je bila izdelana pod mentorstvom prof. Luigija Mascillija Migliorinija in sem jo zagovarjal v Univerzitetnem Inštitutu za vzhodne jezike (Napoli/Neapelj) v akademskem letu 1992/93. Pomembnost in vloga trgovskih izmenjav predstavljata eno od najbolj zanimivih poglavij v zgodovini držav jugovzhodne Evrope.

Namen mojega dela je bil posebej pojasniti trgovske odnose, ki jih je Ogrska vzdrževala z drugimi evropskimi državami v drugi polovici XVI. stoletja, s posebnim ozirom na beneško republiko, in osvetliti vlogo družine Zrínyi (Zrinskih) v teh trgovskih izmenjavah, do prvih desetletij XVII. stoletja.

Dokaz velikega zanimanja za problematiko gospodarskih in družbenih odnosov, ki jih je Ogrska vzdrževala v drugi polovici XVI. stoletja z evropskim zahodom, je simpozij, ki ga je organiziral »A Magyar Tudományos Akademia történettudományi intézete« (Oddelek za zgodovinske znanosti Madžarske Akademije znanosti) v sodelovanju z »École pratique des Hautes études« iz Pariza od 23. do 27. marca 1968.

Zrinski so bili ena najbolj pomembnih ogrskih aristokratskih družin in so imeli zemljiška posestva, ki so se širila od jadranskih obal Hrvaške do bregov reke Drave in Mure.

Zrinski izhajajo iz Bribirskih knezov. Jurij je dobil od ogrskega kralja Ludvika Velikega leta 1347 grad Zrin na Hrvaškem. Po tem gradu so se začeli imenovati Zrinski. Jurijev oče je dobil beneški patriciat, ki ga je kasneje zapustil v dediščino sinovom. Martin, član te družine, se je sredi XV. stoletja preselil v Benetke, kjer so njegovi potomci živeli do začetka XX. stoletja pod imenom Sdrin. Med najbolj pomembnimi predstavniki Zrinskih sta bila Nikolaj (1620–1664) in Peter (1621–1671).

Nikola/Miklós je bil človek izrednih sposobnosti kot pesnik, pisatelj, državnik in strateg. Vrsto let je opravljal vlogo poveljnika vojaških sil južne Ogrske in Hrvaške proti Turkom. Mnogi zgodovinarji menijo, da je mladi Zrinski podedoval svoj junaški in pogumni značaj od deda, ki je izgubil življenje, ko je poskušal braniti Siget pred Turki. Ob očetovi smrti sta bila brata stara sedem in šest let in so ju dali v oskrbo kardinalu Pázmányju, ki jima je bil skrbnik. V času protireformacije so bile jezuitske šole na Dunaju, v Gradcu in v Trnavi prvovrstne ustanove. Károl Szécsy meni, da sta se oba brata 1663 preselila z Dunaja v Gradec in v naslednjih letih nadaljevala študij v Trnavi in pri aristokratski družini Batthyány, kjer sta se učila nemški jezik. Ko je Miklós dopolnil šestnajst let, je odpotoval v Italijo, kjer je ostal približno osem mesecev. Obiskal je Benetke, Firence, Piso, Rim in Neapelj in je nedvomno to razlog, da je bilo v njegovi knjižnici veliko italijanskih knjig, kakor piše Tibor Klaniczay.

Nedvomo sta brata Zrinska imela ločene posesti, čeprav obstaja izjema v primeru Medjimurja (županija Zala), ki sta si ga enakomerno delila.

Med najbolj pomembnimi pristanišči lahko omenimo tisto v Bakru, z železnim rudnikom in plavži v Čabru, ki so bili last Petra, medtem ko so bila manj pomembna pristanišča kot Bakarac, Kraljevica, Selce in Crikvenica last Nikolaja/Miklósa. Poleg številnih pristanišč in ogromnih posestev nekatere listine poročajo o raznih hišah v Zagrebu in Karlovcu. Preko teh posesti se je odvijala trgovina, ki se po različnosti produktov ne more primerjati s trgovino nobenega drugega velikega ogrskega trgovca v tistem času. Gospodarska dejavnost tega imetja v celoti je bila organizirana na tak način, da so kmetijske in obrtne izdelke namestili v pristanišča, ki so na splošno služila tudi za razvoj trgovskih dejavnosti. Po mojem mnenju se lahko smatra razno organizacijsko delo Zrinskih, ki so ga

vodili menihi dalmatinskega ali beneškega rodu, za kapitalistično ureditev, čeprav v zametkih, s fevdalnimi elementi.

Na osnovi raziskav, ki jih je opravil v prvih desetletjih tega stoletja zgodovinar Sándor Takáts, so se obogatili Zrinski predvsem s trgovino z govedom in v razmeroma kratkem času jim je uspelo spremeniti Legrad v Medjimurju v uspešen sejem goved, kjer so beneški trgovci sklenili večino nakupov. Nove študije, ki temeljijo predvsem na gradivu v Državnem arhivu v Budimpešti, so pokazale, kako so od leta 1640 naprej samo včasih in v skromnih količinah pošiljali govedo v Italijo in posebej v Benetke¹ preko pristanišča v Bakru. O tem med drugim priča listina, ohranjena v Državnem arhivu v Budimpešti, »Városi és Kamarai irátok« (Občinske in zborniške listine), list 949:

»... Prima in anno Domini 1635... a Boum negotiatione per memorandum portum Buccari prorsus abstinuerunt, usque ad annum 1639, quo videlicet secundus boum factus est, medio quorundam lanionum Venetorum, ex quo eoden anno Republicae Venetae cum turcis certas intercessissent contetiones, ob quas ex portu Venetorum Zarensi, quaestores eiusdem loci, boves Venetias ob metum Turcam per mare advehere prohibeantur, cum alias quotannis ex illo portu Zarensi ad minus decem boum milia ad illam urbem administrarentur...«

Po poročilu mitniškega vodja Slavonije Dániela Raucha so po letu 1630 poslali govedo v Benetke samo dvakrat (1635 in 1639).

Takáts meni, da so v letih 1640–1650 Zrinski povečali govejo trgovino, ker so pošiljali živino preko svojih posesti, pod varstvom lastnih vojakov in pogosto tudi beneških ladij, do svojih pristanišč na Jadranskem morju in s tem postali konkurenčni med italijanskimi zakupniki. Kolikor se tiče organizacije te trgovine, so obstojale razlike med neposrednim izvozom v Italijo in tistim, ki je bil namenjen v avstrijska ali nemška mesta. V primeru teh zadnjih so se posamezni trgovci posebej zmenili z ogrskimi in živino prepeljali v več ali manj obsežnih pošiljkah. Izvoz v Italijo pa so imeli v rokah posamezni trgovci preko zakupa. Italijanski zakupniki so vsako leto plačali ogromne vsote denarja zbornici v Gradcu ali tisti na dunajskem dvoru in v zameno dobivali ekskluzivno pravico izvoza goveda v Italijo. Zakup ali dovoljenje za izvoz živine brez davka sta sčasoma začela globoko oškodovati ogrske fiskalne interese. Namesto da bi se povečali dohodki madžarskih carin, so se postopoma množili dohodki avstrijskih blagajn. Večanje trgovine goved s strani Zrinskih je naposled trčilo ob gospodarske interese avstrijskih zbornic v Gradcu in na Dunaju. Habsburžani so se poskusili umestiti na Jadranu in so gospodarsko podprli pristanišči v Trstu in na Reki in skušali pridobiti posesti Zrinskih na obali. Družina pa jih je znala kljub težavam zelo trdno braniti.

Ti trgovski odnosi so bili odvisni od sporov in konkurence med pristaniščema v Bakru in na Reki, upoštevajoč dualizem avstrijskih in ogrskih političnih interesov in moč Zrinskih, ki so hoteli uveljaviti svoje stare fevdalne pravice. Ker se v pristaniščih Zrinskih ni plačevalo davkov, so avstrijski podložniki – posebej Slovenci – začeli tihotapiti svoje izdelke v Bakar in to je nedvomno vplivalo na ugoden razvoj trgovskih dejavnosti v pristaniščih Zrinskih.

Ko smo poudarjali pomembnost, ki jo je imela trgovina goved v trgovskih odnosih med Zrinskimi in beneško republiko (ki je predstavljala tudi podporno in varnostno točko), je treba pritegniti pozornost k drugim izdelkom, ki so prišli v promet. Približno 50% Petrovih prodaj je bilo sklenjenih v pristanišču v Bakru. Blago, namenjeno tržišču, je bilo zelo različno: železo, sol, žito in vino. V Bakru je prevladovala prodaja železnih izdelkov, v ostalih manjših pristaniščih pa je bil les najbolj iskan produkt. Posebno pogosto je bilo tudi v navadi kupovati izdelke v zameno za različne druge. Zelo pogosto so iz pristanišč Zrinskih pošiljali železo v Ancono in v zameno uvažali koruzo, ki so jo kasneje delili tlačanom. Blago so v namembno pristanišče običajno prevažali tlačani, ki so morali obvezno opravljati to službo za gospoda, za katerega so delali. Vendar pogosto ni bilo dovolj ljudi, da bi prevažali velike količine blaga in zato so uporabljali velike vozove.

Ker je bil največji del posesti Zrinskih v bližini turškega ozemlja, jih je stalna nevarnost spodbujala, da so postali junaški in hrabri vojaki. Politična prizadevanja Zrinskih nam kažejo rokopisna pisma, ki jih je Nikola pisal svojim zaupnikom. V ta namen je zanimivo priložiti nekaj

¹ Čeprav XVII. stoletje ne spada k najbolj srečni dobi beneške zgodovine, so nove razprave pokazale, da ne bi bilo pravilno govoriti o propadu Republike v tem obdobju. Nedvomno je beneško mesto zaostajalo v gospodarskem razvoju v primerjavi z drugimi državami zahodne Evrope, vendar je ohranilo zelo pomembno vlogo v odnosih s srednjo in vzhodno Evropo in beneška diplomacija je vedno ostala v središču velikih interesov.

odlomkov pisma, ki ga je 30. aprila 1663 pisal Nikola iz Čakovca svojemu zaupniku, čigar imena ne poznamo:

«... spero che trovera in me quella resistenza che conviene ad un generoso Cavalier e Soldato, e se Li sono ineguale nelle forze e numero di gente, non li cederò certo nel cuore et animo militare. Non dubito che quelli che corrono il medesimo anzi maggior pericolo daranno opportuni soccorsi, ma dato, che ne venissi abbandonato, non morirò almanco da codardo, poichè la morte per la religione e Patria altro non può essere che glorissima et assai più felice, che morire in letto uciso da un medico ò soffocato da catarro e poltroneria, et non è lormai insolita tal morte in casa nostra, essendo il mio bisavo morto della medesima maniera nel forte di Ziget, dove privo de promessi soccorsi ha voluto più tosto morire glorioso che rendersi da codardo. Non occorre dunque compatir ne pianger una vita tanto bene impiegata. Quelli ch'adesso invidiano, all'hora piangeranno, quando à loro toccherà di succedere et esser bersaglio de colpi turcheschi... Che il Turco dica non poter mai essere pace dove io sarò, lo credo, perchè se bene non hò fatto mai niente contro quella sorte di pace che è tra noi et il Turco, nulla dimeno il havergli spesse volte sconciato lo stomaco, e toglgli la voglia et ingordigia ch'aveva di quei grassi bocconi di Stiria, gli hà dispiacciuto troppo, et hoggidi gline rincresce, essendone ancor ghiotto... io vorrei certo di un colpo, se fosse possibile ammazzare e cattivare tutti quei soldati che servono à Turchi, e credo che ogn'altro buon Cristiano sia del medesimo parere...»

Nikola je torej kot pravi »vitez in vojak« po vzgledu na svojega pradedu, ki je bil v trdnjavi Siget »raje slavno umrl, kot da bi se strahopetno predal,« v pismu zagotavljal, da tudi sam »ne bo umrl kot strahopetec, ker smrt za vero in Domovino ne more biti drugačna kot najbolj slavna in veliko bolj srečna, kakor da umreš v postelji, ko te ubije zdravnik ali te zadušita katar in lenoba...« Nikola se je v pismu tudi pohvalil, da Turek nima miru pred njim in da mu je sam že »pogosto pokvaril želodec ter mu pregnal željo in požrešnost, ki jo je imel do tistih mastnih zalogajev Štajerske...«

Po nenadni smrti Nikolaja leta 1664 in obglavljenju njegovega brata Petra leta 1671 so vse njune posesti prešle pod varstvo ogrske komore do leta 1692, ko je te lastnine kupila trgovska komora v Gradcu, ki se je trudila obdržati uspešen promet. Smrt obeh bratov pa je le pomenila dokončni zaton sijaja, ki je bil mnogo let značilen za trgovske izmenjave med Beneško republiko in Ogrsko.

Zelo pomembno funkcijo je v obsegu teh izmenjav imela Slovenija, ki bi jo morali smatrati kot »povezovalno deželo«. Bralcem »Zgodovinskega časopisa« je ta vloga slovenskih dežel v XVI. in XVII. stoletju v dobršni meri znana. Tu naj zato posebej opozorim le na ogtomno delo, ki ga je v študiju medsebojnih zvez opravil Ferdo Gestrin, zlasti s svojo knjigo »Slovenske dežele in zgodnji kapitalizem« (Ljubljana 1991).

Prevedla Anna Nizza

Nekaj (slovenskim bralcem manj poznane) literature:

Banfi Florio, L'origine della famiglia Zrínyi. V: Archivio storico per la Dalmazia, 1934.

Csuday Jenő, Zrínyek a magyar történelemben (1566–1704) (Zrinski v madžarski zgodovini). Szombathely 1884.

Kárdos Tibor, Zrínyi a XVII század világbán (Zrinski v XVII. stoletju). Irodalomtörténeti közlemények 1932.

Kiraly György, Zrínyi és a renaissance (Zrinski in renesansa). V: Nyugati, 1920.

Kiss N., Nagybirtok árutermelese és külkereskedelme a XVII századi Magyarországon (Proizvodnja blaga in zunanja trgovina madžarskih veleposestev v XVII. stoletju). Budapest 1968.

Klanciczay Tibor, Niccolò Zrínyi, Venezia e la letteratura della ragion di stato. V: Melange de littérature comparée et de philologie, offert à Mieczysław Brahmmer. Warszawa 1967.

Lengyel János, Zrínyi Miklós olasz levele egy bizalmas emberehez (Italijansko pismo Nikole Zrinskega zaupnemu prijatelju). Történeti Társ 1899.

Mocenigo F. N., Intorno a Niccolò e Pietro Zrínyi. Venezia 1907.

Négyesi László, Gróf Zrínyi Miklós. Budapest 1914.

Perjés Geza, Zrínyi és kora (Zrinski in njegovo obdobje). Budapest 1965.

Sfk Sándor, Zrínyi Miklós. Budapest 1934.

Széchy K., Gróf Zrínyi. Budapest 1896.

Tagányi K., Marhavitelünk Velencébe (Naš izvoz govedi v Benetke). Budapest 1963.

Teke Zsuzsa, A Zágárbiai gyapjúzövet-behozatala a 16 század közepén (Uvoz zagrebškega blaga sredi 16. stoletja). V: Gazdaság-Társadalom-Történetírás, Budapest 1989.

Tolnai Vilmos, Adalék Zrínyi forrásaihoz (Podatki, ki se nanašajo na vire o Zrinskih), Egyetemes philológiai közlöny 1908.

Zimányi Vera, Esportazione dei bovini ungheresi a Venezia nella seconda metà del XVI secolo.V: Venezia e Ungheria nel Rinascimento. Firenze 1973.

Zimanyi Vera, Makkai Lászlò, Katus Lászlò, Francia-Magyar gazdaság történeti konferencia (Posvetovanje o francosko-madžarski ekonomski zgodovini). V: Századok, Budapest 1968.

Zimányi Vera, L'attività commerciale dei conti Zrinyi nel secolo XVII. I loro rapporti con Venezia. V: AA. VV., Venezia e Ungheria nel contesto del barocco europeo, oskrbel Vittore Branca. Firenze 1979.

Riassunto

LA FAMIGLIA ZRÍNYI: UN PONTE TRA L'UNGHERIA E VENEZIA

Leonardo Vicidomini

Lo scopo del lavoro è stato quello di meglio chiarire le relazioni commerciali che l'Ungheria intratteneva con le altre nazioni europee nella seconda metà del XVI secolo, con particolare riferimento alla repubblica di Venezia e la Slovenia e di illustrare il ruolo della famiglia Zrínyi, in questi scambi commerciali, fino ai primi decenni del XVII secolo. Gli Zrínyi erano una delle famiglie aristocratiche ungheresi più importanti e possedevano proprietà terriere che si estendevano dalle coste dell'Adriatico alla Croazia fino a raggiungere le rive dei fiumi Drava e Mura e, già a partire dai primi decenni del XVII secolo, inviavano i bovini a Venezia attraverso i propri possedimenti. Si può considerare il vario lavoro organizzativo delle proprietà degli Zrínyi, diretto da frati di origine dalmata o veneziana, come un ordinamento capitalistico agli arbori, con elementi feudali. Gli Zrínyi si arricchirono in primo luogo commerciando bovini e, in un periodo di tempo relativamente breve, erano riusciti a trasformare la città di Légrad, in una fiorente fiera di bovini dove i commercianti veneziani effettuavano gran parte dei loro acquisti. Una funzione di estrema importanza nell'ambito di questi scambi era svolta dalla Slovenia che deve essere considerata come una »terra di unione« in queste relazioni commerciali.

Boris M. Gombač

TRST – TRIESTE. DVE IMENI, ENA IDENTITETA: SPREHOD ČEZ HISTORIOGRAFIJO O TRSTU 1719–1980

Ljubljana : Narodni muzej; Trst : Tržaška založba, 1993. 181 strani.

Avtor je obdelal problematiko Trsta iz zornega kota historiografije, predvsem italijanske. Knjiga je rezoniran prehod skozi več kot 200 let tržaške zgodovine in se dotika vprašanj irendentizma, fašizma in italijanskega nacionalizma po drugi svetovni vojni, vse do današnjih dni. Zanimivo in aktualno branje bogati še obsežen seznam literature in neposreden uvod, ki govori o nacionalnem vprašanju v Trstu in Primorju.

Članom Zveze zgodovinskih društev Slovenije nudimo pri nakupu ali naročilu knjige 20 % popusta!

Knjigo lahko naročite v Narodnem muzeju v Ljubljani (061/221-882).